

SIMBOOL ÉN WERKLIKHEID ?

GEN. 2 EN 3.

Ds. A. N. Helberg.

1. Inleidend.

In gereformeerde kring bly die diskussie oor die hermeneutiek van die eerste hoofstukke van Genesis steeds aktueel, omdat dié diskussie telkens gestimuleer word deur nuwe impulse.

Só 'n nuwe impuls het dit ook weer ontvang met die verskyning van die boek van B. J. Oosterhoff: „Hoe lezen wij Genesis 2 en 3?” Hierin bied hy 'n hermeneutiek en eksegetiese van Gen. 2 en 3, gestimuleer deur 'n duidelike nuwe impuls, nl. die beginsel van simbool én werklikheid.

Oosterhoff pleit daarvoor dat 'n ander verstaan van Genesis 2 en 3 as dié wat tradisioneel is in die gereformeerde teologie, nie by voorbaat verwerp moet word nie.

Die teologie mag nooit maar net 'n repetisie van die verlede wees nie. Daarom is 'n voortdurende ondersoek van die Skrif dan ook nodig.

Oosterhoff neem duidelik standpunt in tussen Kuitert aan die één kant en die besluit van die Sinode van Assen van die Geref. kerken in Nedl. (1926) aan die ander kant.

M.a.w. tussen dié standpunt dat:

- ★ die gebeure in die eerste hoofstukke van Genesis nie gesien kan word as feite wat werklik in die geskiedenis van die mensheid plaasgevind het nie,
- ★ dat wat Gen. 1-3 bied leenmateriaal is by Israel se buurvolke (Kuitert, H. M. De goede schepping. Geloof en wetenskap *in* Anders gezegd Kampen, 1970. p. 7 vv).

en dié standpunt dat:

Gen. 1-3 letterlik verklaar moet word as sintuiglik, waarneembare werklikhede (Besluit Sinode van Assen 1926).

2. Oosterhoff se hermeneutiese beginsel.

2.1. *Negatief*: Oosterhoff verwerp die allegoriese, mitologiese én letterlike opvatting van Gen. 2 en 3. Sy beswaar teen die letterlike opvatting is dat dit *inkonsekwent* is. Hy vind dit opmerklik „dat bij de letterlijke opvatting van Genesis 2 en 3 niet elk onderdeel van de hoofdstukken steeds letterlijk wordt verstaan. Blijkbaar wordt het ene wel en het andere niet letterlijk genomen”. (Oosterhoff, B. J. a.w. p. 17). Ter staving hiervan wys hy op Gen. 2 : 7 en 3 : 21 (God blaas die asem van die lewe in die neus van die mens (2 : 7) en Hy maak rokke van vel vir die mens (3 : 21)).

Hoewel hy 'n voorstander van die letterlike verklaring is, weer Aalders bv. dat Gen. 2 : 7 nie op 'n te „grof-zinnelike wijze” verstaan moet word nie, maar „dat de levensadem van den mens aan een rechtstreekse inwerking Gods te danken is”. (Aalders, G.Ch. De

goddelike openbaring in die eerste drie hoofstukke van Genesis. Kampen, 1932 P. 304). Ewe-eens vertolk J. Ridderbos, in lyn met Calvyn, Gen 3:21 ook nie letterlik nie. (Vgl. Ridderbos, J. Het verloren paradys. Kampen 1925. p. 26). Ons het hier, aldus Oosterhoff, met antropomorfismes te doen wat as sodanig verklaar moet word.

In die lig hiervan hou 'n konsekwente letterlike verklaring van Gen. 2 en 3 nie steek nie.

2.2. Positief: Simbool en Werklikheid.

Dit gaan in Gen. 2 en 3 om *feite* wat aan die begin van die geskiedenis van die mensheid plaasgevind het. Maar, dié feite word op 'n bepaalde wyse beskryf. Dit word beskryf in 'n taal, en met materiaal, wat eie was aan die oud-oosterse wêreld. Die wêreld waarin Gen. 2 en 3 geskryf word, was in dié sin anders as ons s'n dat dit minder analiserend was, 'n wêreld waarin daar baie sterker in beelde en simbole gespreek is.

Gen. 2 en 3 verhaal ons dus feite, maar hierdie feite word ons meegedeel in simboliese taal. Hiermee pleit Oosterhoff nie vir 'n simboliese uitleg van die Skrif nie, maar vir die feit dat die Bybel self sy boodskap in simboliese taal vervat.

Oosterhoff stel dit self verder so: „En dié simboliese taal beskryf die werklikheid niet minder reël dan die exact-historiese, maar op een ander wyse. Ze hangt samen met een totaal andere denkwêreld. De onze is analyserend, exakt beskryvend. Mens kan denken aan die wyse waarop men een tekening maakt. Het tekent niet exakt wat het ziet, maar tekent in symbolen. Maar die symbolen zijn niet minder werkelyk dan de exakte kopie”.

Hierdie werklikheid word egter geteken in 'n *besondere* simboliese taal nl. dié wat die prediking van die *profete* kenmerk. Gen. 2 en 3 herinner herhaaldelik aan die taal en prediking van die profete, maar 'n regstreekse ontlening by die profete aan Gen. 2 en 3 kan nie bewys word nie. Gen. 2 en 3 het egter geheel en al in die sfeer van die *profete ontstaan*. Ook ander Ou Testamentici het al op dié verband gewys o.a. J. L. Koole, S. du Toit, J. S. Woelderink en J. Ridderbos. Hierdie verband tussen Gen. 2 en 3 en die profete, het volgens Oosterhoff konsekwensies vir die uitleg.

'n Profeet gee die werklikheid anders weer as 'n historieskrywer. Hy gee geen eksakte beskrywing nie, maar teken die werklikheid met allerlei beelde wat ontleen is aan die leef- en voorstellingswêreld van sy tyd. So is bv. die lewensboom, die slang en die gerubs vir die mens in die tyd waarin die paradysverhaal geskryf word, sake uit húl denk- en voorstellingswêreld.

Dáárom kan Oosterhoff dan ook beweer: „Het gaat de bijbelschrijvers dikwijls niet om de exactheid, die wij verlangen bij de beschrijving van de werkelykheid. Het gaat hen om de boodschap en de boodschap oefent dikwijls invloed uit op de wyse, waarop de feiten worden meegedeeld”. (Oosterhoff B. J. a.w. p. 193).

'n Voorbeeld hiervan vind ons in die manier waarop die verskillende evangeliste die woorde en dade van Jesus verhaal. Elkeen van hulle maak daaruit 'n keuse, groepeer en beskryf dit op hul eie

wyse in verband met die bedoeling wat elkeen van hulle met sy evangelie het.

3. Die hermeneutiese beginsel van simbool én werklikheid toegepas in die eksegeese van Gen. 2 en 3. (Enkele voorbeelde).

3.1. *Die skepping van die mens.* In Gen. 2 : 7 beteken die Hebreuse woord jatsar wat met „formeer” vertaal is, eintlik *boetseer*, aldus Oosterhoff. Die woord word ook gebruik van die pottebakker wat ’n stuk erdewerk boetseer. (Vgl. die gebruik van die woord by die profete bv. Jes. 29 : 16; 41 : 25; Jer. 18 : 2). Soos ’n pottebakker boetseer God die mens uit die stof wat Hy van die aarde neem.

Vervolgens het God die lewensasem in sy neus geblaas en sô het die mens ’n lewende wese geword. Dít, beweer Oosterhoff, kan nie letterlik opgevat word nie. Ons het hier met ’n antropomorfisme te doen. Hy beroep hom o.a. op Kroeze wat vra of die pop (wat dan uit die klei van die aarde geformeer is) die vorm van ’n mens het? Het die pop reeds al die menslike organe gehad? (Kroeze, J. H. Die tuin van Eden. Pretoria, 1967).

Oosterhoff beweer dat hier alleen maar op simboliese wyse gesê word dat die mens skepsel van God is. Aan die één kant is die mens stof uit die aarde — ’n gedagte wat in die O.T. telkens terugkeer (Vgl. Gen. 3 : 19; Ps. 103 : 14 asook die samehang van die hebreuse woord adam (mens) met adamah (aardbodem)). Maar aan die ander kant het die kreatuurlike en nietige mens die asem van God in sy neus. D.w.s. dat die mens die lewe van God het en met sy lewe elke oomblik in Gods hand is.

Gen. 2 : 7 beteken vir Oosterhoff simbolies dan dat die mens uit die aarde is, stoflik, maar dat sy lewe uit God is.

3.2. *Die paradysriviere.* (Gen. 2 : 10-14).

Hoewel die paradysriviere nie vandag geïdentifiseer kan word nie, meen Oosterhoff dat ons daarvan moet uitgaan dat dit werklik bestaande riviere was. Dit is egter geen tekening van ’n geografiese situasie nie, maar moet sô verklaar word dat die Bybelskrywer op simboliese wyse teken dat alle groot wêreldriviere uit die paradys ontspring. Die getal 4 wys op die hele wêreld soos in Sag. 2 : 18 die 4 horings die wêreldmagte simboliseer. Die getal 4 is die getal van die vier windrigtings en daarom van die hele wêreld. Vir die Oosterling beteken water lewe. Riviere bring lewe en vrugbaarheid. ’n Boom geplant by waterstrome (Ps. 1 : 3) gee vrugte. Vanuit die paradys gaan die riviere deur die wêreld. Dit dui daarop hoe Eden se seën oor die hele wêreld versprei.

In aansluiting by S. du Toit lê Oosterhoff die verband tussen Gen. 2 en Eseg. 47. (du Toit, S. Bybel, skepping en evolusie. 1968 p. 208). Eseg. 47 sien in hierdie visioen ’n stroom voortkom onder die drempel van die nuwe tempel in Jerusalem — eers nog klein en swak, maar mettertyd groei dit aan tot ’n magtige rivier. Oral waar die rivier vloei bring dit lewe en vrugbaarheid.

Vanuit die tempel dus, net soos eens vanuit die paradys, gaan lewe en vrugbaarheid deur die hele wêreld.

Oosterhoff verwys ook na Ps. 46 : 5. Die stroompies van 'n rivier maak die Godstad bly. Jesaja sê ook dat Jerusalem 'n plek van riviere en breë strome sal wees. (Jes. 33 : 21). Dit sien ons in Openbaringe vervul in die nuwe Jerusalem (21 : 2). Die paradysrivier stroom daardeur heen — hierdie rivier ontspring uit die Troon van God en van die en oral waar die rivier kom is lewe en vrugbaarheid.

Dit is wat Gen. 2 ook wil sê: vanuit die paradys gaan lewe en vrugbaarheid die hele wêreld deur.

4. Beoordeling en eie uitgangspunt.

4.1. *Letterlike verklaring.* Met Oosterhoff is ek dit heeltemal eens dat die allegoriese en mitologiese metodes as verklaringsprinsipes afgewys moet word. Met sy afwysing van die letterlike verklaring kan ek egter nie saamstem nie. Oosterhoff probeer 'n inkonsekwentheid aantoon in die letterlike opvatting deur daarop te wys dat voorstanders van dié metode sommige tekste wél en ander weer *nie* letterlik verklaar nie.

Maar beteken die letterlike verklaring dat *elke* vers, ongeag die literatuursoort of opset en bedoeling van die skrywer, letterlik verklaar *moet* word? Grosheide gee die volgende omskrywing van die letterlike verklaring: „Letterlike opvatting is een minder gelukkige, doch eenmaal in zwang zijnde zegswijze om die bepaalde manier van Schrifuitlegging aan te duiden, *waarbij de woorden genomen worden in hun eerste of eigenlijke zin*”. (Grosheide, F. W. Letterlike opvatting. In Christelijke Encyclopedie. Kok, Kampen, 1959).

In die lig van hierdie omskrywing moet die letterlike verklaring juis die uitgangspunt wees; nie soseer t.w.v. die benaming „letterlike verklaring” nie — dit is vatbaar vir verkeerde interpretasie — maar op grond van dít wat daarmee aangedui word. Want is dit nie juis die eerste taak van die eksegeet om die woorde van 'n teks in sy eerste of eintlike sin te verstaan nie?

Ook Francke wys daarop dat die inkonsekwentheid wat Oosterhoff in die letterlike verklaring sien, nie steek hou nie. „Geen gereformeerde uitlegger van een historisch Bijbelboek als Genesis zal bij voorbaat verklaren dat het geheel en al ‚letterlijk’ en ‚exact-histories’ genomen dient te worden. Waarom niet? Om de eenvoudige rede dat bij lezing van een historisch Bijbelboek bv. Genesis, kan blijken, dat daarin dingen voorkomen die niet ‚letterlijk’ of ‚exact-historich’ kunnen genomen worden”. (Francke, Joh. Hoe prof. dr. B. J. Oosterhoff Gen. 2 en 3 leest. *II De Reformatie*. Jrg. 47 nr. 39. 1 Julie 1972).

Ook in 'n historiese boek kan dinge staan wat nie as 'n historiese feit geneem mag word nie bv. die fabel van Jotam in Rig. 9 en die verhaal van die profeet Natan in 2 Sam. 12. Só kan daar ook in 'n profetiese boek historiese feite voorkom wat nie profeties, simbolies verklaar kan word nie bv. Eseg. 24 : 18 waar die dood van Esegïël se vrou vermeld word.

Oosterhoff motiveer die inkonsekwentheid in die letterlike verklaring deur te wys op die antropomorfismes in o.a. Gen. 2 : 7 en 3 : 21 wat simbolies verklaar móet word. Maar *moet* 'n antropomorfisme sonder meer altyd simbolies verklaar word?

Myns insiens moet daar onderskei word tussen die „*dat*” en die „*hoe*” by ’n verklaring van antropomorfisme. *Dat* God die mens geformeer het uit die stof van die aarde en in sy neus die asem van die lewe geblaas het (Gen 2 : 7) en *dat* God vir die mens rokke van vel gemaak het (Gen. 3 : 21), is ’n getroue weergawe van wat *werklik* in die paradys plaasgevind het.

Hoe Hy dit egter gedoen het, *hoe* Hy „geblaas” en „rokke van vel gemaak het”, is moeilik te beantwoord. Dit is onwaarskynlik dat God bv. ’n pop sou maak uit die stof en daarna die lewensasem inblaas (Kroeze), maar op die *hoe* kan ons alleen maar antwoord met ’n „non-liquet”.

In die lig hiervan kan Oosterhoff se verwerping van die letterlike verklaring nie onderskryf word nie.

4.2. *Die verhouding tussen simbool en werklikheid.* Die kernvraag in die beoordeling van Oosterhoff se uitgangspunt in sy eksegeese van Gen. 2 en 3 is: wat presies is die verhouding tussen simbool en werklikheid? Staan die twee antities teenoor mekaar, m.a.w. is dit ’n kwessie van óf simboliek óf werklikheid, óf bly by simboliek die werklikheid, ’n werklikheid?

Die eintlike betekenis van die woord „simbool”, afkomstig van die Griekse „*simballein*”, beteken dat twee dinge saamval deur ’n uiterlike of innerlike gelykheid. Bv. die naam „simboliek” as die leer van die konfessies beteken dan dat die konfessies *saam* val met die Bybel deurdat hulle uitdrukking gee aan die Bybelse waarheid. (Vgl. Kroeze, J. H. Adam en Eva. p. 124).

Dieselfde gedagte tree ook na vore in die definisie wat Polman van „simbool” gee: „Symbool is oorspronklik een teken, waaruit men iets besluit en waaraan men iets herkent”. (Polman, A. D. R. *Symbool In Christelike Encyclopedia* p. 301).

Hieruit is duidelik dat ’n simbool ’n konkrete agtergrond het.

Die verhouding tussen simbool en werklikheid moet dus s6 gesien word dat die twee nie antities teenoor mekaar staan nie, dat dit nie óf simbool óf werklikheid is nie, maar dat by simboliek die werklikheid ’n werklikheid bly.

Hiermee sal Oosterhoff heelhartig saamstem, want hy beweer juis dat die simboliese taal in Gen. 2 en 3 geen teenstelling is met die historiese realiteit nie.

Maar waarom vra Oosterhoff dan: „Wie is eigenlijk de slang? Is hij een gewoon dier?” Of zit er iets anders achter? Is hij een werkelijkheid of symboliseert hij iets?” (Oosterhoff, B. J. a.w. p. 165).

In sy verklaring van die paradysriviere lyk dit asof Oosterhoff die werklikheid heeltemal in die simbool laat opgaan. Dit wat Oosterhoff bv. simboliek noem tipeer Kroeze juis as werklikheid. „Riviere bring lewe en vrugbaarheid (bl. 122). Dit is reg. Maar dis geen simboliek n’ê, dis werklikheid,” aldus Kroeze. (Kroeze, J. H. Adam en Eva, p. 126).

Dit lyk selfs asof Oosterhoff homself hier teëspreek. Enersyds beweer hy: die 4 riviere was in die tyd van die Bybelskrywer algemeen bekende riviere gewees. Dit was werklik bestaande riviere uit die wêreld en tyd van die Bybelskrywer. Andersyds weer moet dit

nie letterlik opgevat word nie, dis nie 'n tekening van 'n geografiese situasie nie, dit moet simbolies geïnterpreteer word.

Uit bogenoemde is dit duidelik dat Oosterhoff die werklikheid soms só laat opgaan in die simbool, dat dit moeilik is om uit te maak wat nou werklikheid of wat simbool is.

4.3. *Die verhouding tussen kerugma en heilsfeit:* Die stelling van Oosterhoff dat die Bybelse geskiedskrywing nie bedoel sou wees om 'n eksakte historiese beskrywing te wees nie, is hoogs aanvegbaar. Die doel van die geskiedskrywing is tog om die geskiedenis van die openbaring van God weer te gee. En hierin is die Bybel noukeurig t.o.v. die feite wat die verloop van die openbaring weergee. Ook die stelling dat dit in die Skrif nie gaan om die eksaktheid nie, maar om die boodskap, is gevaarlik. Kan die boodskap van die Skrif noukeurig wees as die heilsfeite nie noukeurig opgeteken is nie? Die heilsfeite dra tog die boodskap van die Skrif. Of soos Francke dit stel: „De boodschap wordt naar inhoud en waarde geheel bepaald door de feiten van de heilshistorie”. (Francke Joh. a.w. p. 320).

4.4. *Profeties óf histories?* Om Gen. 2 en 3 as 'n stuk profetiese openbaring te sien wat geheel en al in die sfeer van die profete ontstaan het, is nie te verantwoord nie. Die taal van Gen. 2 en 3 is dié van historiese stof. Ook die aanbieding van die stof is histories — anders as die profetiese stof waarin die profetiese visie voorkom (Vgl. Helberg, J. L. Openbaringsgeskiedenis van die O.T. 1976. Vol. I. Pro Rege Pers p. 50 vlg.).

Gen. 2 en 3 is eerder geskiedskrywing met 'n profetiese karakter. Maar dan profeties, nie in die sin van visionêr of iets dergliks nie, maar wel dat die Gees van die HERE die profeet so geïnspireer het om God se lig oor die verlede op te vang en die verlede só weer te gee, dat daarin God se majesteitlike selfopenbaring na Sy raad en wil skitter.

Die indruk word gelaat dat Oosterhoff met profetiese bedoel dat die profete hulle *alleen* maar met beelde en simbole uitdruk — ook wanneer hulle storiebeskrywing bied. Gen. 2 en 3 is dan profetiese geskiedskrywing wat aangebied word met behulp van beelde en simbole.

Beteken dit dan dat as 'n profeet op één plek gebruik maak van beeldspraak, hy dit op 'n ander plek, selfs al bied hy storiebeskrywing, óók moet doen? Die profete bied tog in die profetiese boeke storie aan soms mét behulp van beelde en simbole, en soms weer daarsonder. In Jes. 5 vind ons bv. geskiedskrywing met behulp van en in Jes. 7 weer sonder beeldspraak.

5. Regstreekse en diepe sin i.p.v. simbool én werklikheid.

5.1. I.p.v. om uit te gaan van die beginsel van simbool en werklikheid sou ek liever wil uitgaan van die hermeneutiese beginsel van 'n *regstreekse* en 'n diepe sin van die Skrif.

Ridderbos onderskei tussen wat die Heilige Gees in die eerste instansie bedoel (en dan steeds in noue verband met die historiese moment waarop dit gegee word) en dit wat daaragter lê (veral wanneer

die teks gelees word in die lig van die Nuwe Testamentiese vervulling.) Eg. is dan die *regstreekse* en lg. die *dieper* sin van die Skrif. Jes. 40 : 3 sien dan bv. in die eerste plek op die voorbereiding van die terugkeer uit die ballingskap (regstreekse sin) en tweedens sien dit ook op die optrede van Johannes die Doper. Vgl. Matt. 3 : 3 (Dieper sin). (Ridderbos, J. *Over de uitlegging der Heilige Schrift*. Deel I. p. 365-422). Die term *diepe* sin word egter verkies omdat *dieper* sin vir verkeerde interpretasie vatbaar is.

5.2. *Die beginsel van regstreekse en diepe sin toegepas in die eksege van Gen. 2 : 7.*

Die *regstreekse* betekenis word duidelik wanneer gelet word op die betekenis van die Hebreuse woord „jatsar” (formeel). Hierdie werkwoord het by die skepping van die mens in Gen. 2 : 7 ’n karakteristieke betekenis. (Vgl. Westermann, C. *Biblischer Kommentar Altes Testament*. Genesis 12, Neukirchen — Vluyn, 1967). Dit word gebruik spesifiek by die skepping van mens en dier. Die gebruik van die werkwoord waar dit die handeling van ’n pottebakker aandui (Jes. 29 : 16, Jer. 18 : 2) is sekondêr. Die konkrete betekenis van die woord kan aangedui word as „bou” of „vorm” („bilden”, „formen” — vgl. Jenni en Westermann, *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*. Band I. 1971 p. 763).

Ons kan „jatsar” in Gen. 2 : 7 met die bou of vorming van ’n figuur uit klei vergelyk, maar moet dit duidelik onderskei van die handwerk van die pottebakker.

Ons het dus hier te doen met ’n konkrete en besondere daad van God waardeur Hy die mens „gebou” of „gevorm” het uit stof van die aarde.

In Gen. 2 : 7 is daar egter ook ’n duidelike *diepe sin* te bespeur. Dit tree veral na vore in die betekenis van die woord ’afar (stof) wat ’n besondere betekenis het in sy verbinding met die woorde adam en adamah. Die ’afar is van die adamah (aarde) geneem. Adamah dui primêr op die aardbodem.

’n Mens kan dus hier vertaal: mens van die aarde (= die aardse) of óók: aarde van die mens (= mense — land).

Die aarde is dus daar vir die mens en die mens is daar om die aarde te bevolk. (Vgl. 45 : 18).

Ook in die blaas van die „roeach” (lewensasem) in die neus van die mens is daar ’n *diepe sin* te bespeur. Met hierdie daad van God ontvang die mens nie die asem van God in homself nie, maar God blaas hom die lewensasem in. Hierdie lewensasem het dan die betekenis van „Lebendigkeit”. (Westermann, C. a.w. p. 282). Die deur God geskape mense is dus ’n lewendige mens, en nie ’n mens wat in sy liggaam ’n „lewendige siel” ontvang het nie — ook nie ’n mens wat uit twee dele nl. ’n liggaam en ’n siel bestaan nie.

In die verklaring van Gen. 2 : 7 is daar niks simbolies nie, maar is daar veeleer, soos aangetoon, ’n duidelike regstreekse en diepe betekenis in dié teks. (Die verklaring van Gen. 2 : 7 as antropomorfisme is reeds in 4.1. aangetoon).

6. Slot.

Oosterhoff se hermeneutiese metode van simbool en werklikheid bied dus geen oplossing vir die regte verstaan van Gen. 2 en 3 nie. Tog het hy met hierdie metode die eie sin en bedoeling van die Skrif op só 'n wyse onderstreep dat dit prikkel tot verdere besinning oor die hermeneutiek en eksegeese van Gen. 2 en 3.

Gelewer voor GTV, Witwatersrand.